

ПРОГРАМА

за развитието на Института за исторически изследвания при БАН за периода 2022-2026

проф. д-р Даниел Вачков

Перспективи в развитието на Института за исторически изследвания при БАН.

Основните дейности, които Институтът за исторически изследвания при БАН е развивал през близо 75 годишното си съществуване са били насочени към проучване и изследване на значими теми от българската и световната история, както и към издирване и издаване на извори за българското минало. За всичките тези години Институтът категорично се е утвърдил като един от водещите центрове в областта на историческите изследвания в България.

Институтът разполага със завиден потенциал от учени, чиито научни занимания обхващат обширни периоди на човешкото развитие - от ранното средновековие до съвременната епоха, много от които заслужено са си извоювали реномето на безспорни авторитети в своята изследователска област. Установената от години организационна структура на Института позволява не само да се обхване цялостната история на българския народ и държава, но и да се покрият най-разнообразни теми. Изследвайки контактите на българите с останалия свят учените от Института се утвърждават и като специалисти по проблемите и на други държави – Византия, балканските страни, държавите от Централна Европа, Русия, САЩ, Германия, Франция и др. С оглед непрекъснато нарастване на изследователското поле и налагащия се подход на интердисциплинарност в научните изследвания през последните години към Института се създаде и нова секция - Съвременна история и геополитика, чийто обект на проучвания са теми от актуалната геополитическа обстановка на Балканите и в света. Огромната част от трудовете на учените от Института представляват задълбочени, цялостни и коректни исторически изследвания, а изложените тези са изградени въз основа на отлично познаване на изворовата база и на съвременните научни постижения по темата. Няма да е пресилено ако се каже, че с дейността си Институтът до голяма степен задава стандартите в научните изследвания в областта на българската история.

Бъдещото развитие на Института са пряко свързани с общите процеси, които протичат в българското общество и в света като цяло. Интегрирането на България в структурите на Европейския съюз, все по-бурното развитие на средствата за

комуникации и възможностите за общуване, все по-свободният и широк достъп до различни архивни фондове и другите източници на информация както в България, така и в чужбина, откриват нови хоризонти пред изследователската дейност на историците. Създават се благоприятни условия за значително разширяване на изследователските теми и за повишаване качеството на научната работа.

Но заедно със задълбочаването на интеграционните процеси между европейските държави, ще нараства значението на проблемите, свързани с опазване на културноисторическото наследство и укрепване на националната идентичност на отделните общества. Това обстоятелство ще определя и в бъдеще значимостта на Института за исторически изследвания, който с дейността си ще съдейства за общото повишаване на качеството на живот в страната. Защото истинско проспериращо общество както в материално, така и в духовно отношение, може да има само тогава, когато то развива своите научни изследвания и в частност познава своето минало – теза, която ясно е отразена в Националната стратегия за развитието на научните изследвания в Република България в периода 2017-2030 г.

Освен благоприятни тенденции за развитие на научното познание, новите обществени условия поставят и редица предизвикателства и трудности. Свободният научен дебат, широкият достъп до информация увеличават конкуренцията в историческите проучвания и изискват много активно поведение в избора на изследователски теми и в тяхното научно защитаване. Налага се необходимостта от тясно обвързване на научната работа с потребностите на обществото и на неговото цялостно развитие.

Развитие на научно-изследователската дейност на Института

Основната дейност на Института ще продължава да се осъществява, следвайки очертаната концепция в одобрената на 5 март 2019 г. от Научния съвет на звеното Стратегия за развитие на Института за исторически изследвания при БАН 2019 – 2028 г. Така както се предвижда в този важен документ през последните години учените от Института разшириха значително полето на изследвания, като се включат нови и непроучени теми в българската историография. Усилията ще продължат да се насочат към по-разширено и подробно изучаване на проблемите на социалната, икономическата, културната история, на отделните етнически и социални общности, на държавните политики по кризисни и конфликтни ситуации, на паметта за публичните

употреби на миналото, на ролята на видни общественици и политици, ненамерили досега достатъчно място в българската историография. Необходимо е в изследванията да се разшири интердисциплинарният и сравнителният подходи, което би позволило даден процес да бъде успешно проучен във всичките си възможни аспекти и да се проследят всички произхождащи от него въздействия и последици. Подобна нагласа в изследователската работа би означавало да се сформират по-широки екипи от различни учени, в които да влизат както членове на отделните секции на Института, така и да се привличат специалисти от други научни звена, било от БАН, било извън него. Със сигурност може да се очаква, че една значителна част от предвиденото нарастване на финансирането на научните изследвания през следващите години ще се осъществява предимно по линия на проектното начало. Това изисква от учените от Института да се насочат към разработването на теми, чиято значимост може да бъде успешно доказана пред различните национални и международни фондове за финансиране. Вписването в проектния принцип за финансиране на науката не само ще осигури необходимите допълнителни средства за историческите изследвания, но и ще съдейства за проучването на теми с доказано научно и обществено значение. В тази връзка, директорът, ръководният екип и Научния съвет на Института следва да оказват всеобхватна помощ на учените при определянето на изследователските теми, сформирането на работните групи, изготвянето на идейните проекти, установяването на контакти с други сродни научни звена в страната и в чужбина.

Ако бъда преизбран за директор, още до края на 2022 г. ще инициирам преглед на изпълнението на приетата от Научния съвет Стратегия за развитието на Института и ще изисквам от секциите набелязване на конкретни действия за нейното прилагане през следващите 4 – 5 години. Ще организирам широко обсъждане в Института относно необходимостта от нейното актуализиране.

С оглед на факта, че при оценяването на дейността на научните звена все по-широко се прилага наукометричната система, при която се дава предимство на публикациите и цитиранията в научните списания, включени в световните системи за реферирание, ще се наложи учените от Института да положат усилия да публикуват по-често в подобни реферирани списания. Макар тази система да не изглежда все още достатъчно убедителна, за да бъде основен измерител на качеството на изследванията специално в хуманитарните и социалните науки, тя е даденост, с която се налага да се съобразяваме. Увеличаването на публикациите в този тип издания, може да се постигне, от една страна, когато учените от Института участват в различни национални

и международни проекти, и от друга – чрез по-активно публикуване в научните списания, издавани от Института. Едното от тях – списание „Bulgarian Historical Review“ се реферира в системата за научно цитиране „Web of Science“, а другото – „Исторически преглед“ в РИНЦ и е в напреднал процес да изпълни изискванията за включване в системата към SCOPUS.

Наред с издигането на качеството на научните изследвания и отразяването на тази активност чрез увеличаване на публикациите в престижни научни издания Институтът ще продължи да развива активна изследователска дейност и по линията на отбелязване на важни годишнини на събития и личности от българската и световната история. Макар тези изследвания да се публикуват в тематични сборници, които не се оценяват достатъчно високо в наукометрията, те имат своето безспорно значение, защото в голяма степен осъществяват важната обществена роля на Института, свързана с опазването на културно-историческото наследство и в укрепването на националната идентичност на българското общество. В голяма степен тези прояви издигат и обществения престиж на Института и Академията като цяло. Разбира се, възможно е да се постигне съчетаване на двете дейности, като по-качествените доклади, имащи приносен характер, се представят за публикуване в реферирани списания, каквото е BHR.

Като директор ще положи всичките си усилия научно-изследователската дейност на Института да продължи да отстоява високо равнище на публикациите, което да утвърди реномето му на водещ център в страната в областта на историческата българистика и същевременно да го направи все по-ясно разпознаваем сред международната научна общност.

Развитие на експертната дейност

Заложената теза в стратегията за развитието на науката в България, според която повишаването равнището на научното знание ще издигне качеството на живот поставя пред Института за исторически изследвания задачата да се утвърди като водещ експертен център. Цялостната му дейност трябва да носи преки и косвени ползи за обществото, като една от тях е именно натрупаното знание да се използва за изготвяне на различни експертизи, подпомагащи функционирането на държавните институции и обществените организации. През последните години множество учени от Института участват в различни експертни органи към министерства, финансови институции, общински съвети и др. Периодично се изготвят експертни мнения по различни въпроси,

с които институциите се обръщат към Института. Но трябва да се отбележи, че в това отношение все още Институтът не е реализирал пълния си потенциал. Необходимо е държавните институции, а и обществото като цяло, да получават по-разширена информация за експертните възможности на учените от звеното, да се установят по-активни контакти с представители на държавните и общинските органи на управление и да се създадат условия за трайно сътрудничество. В качеството ми на директор усилията ми ще бъдат ориентирани именно в тази насока. Трябва да се отбележи, че няколкото научно-образователни проекта, които бяха реализирани с Министерство на образованието и науката, с Министерство на външните работи и с някои общини, като гр. Кюстендил, доказват нарасналия престиж на Института като важен експертен център в страната в областта на историческото познание.

Очевидно е, че с разширяването на изследователските теми, посветени на важни обществени процеси и събития, ще се увеличат и възможностите на учените от Института да дават експертно мнение по далеч по-широк кръг от обществени проблеми.

Международното сътрудничество на Института

От голямо значение за бъдещото развитие на Института за исторически изследвания е да разширява своите научни контакти със сродни научни институции от чужбина. Активното международно сътрудничество ще му позволи да участва в разработването на мащабни проекти, отнасящи се както до националната, така и до европейската и световната история. Разработването на съвместни проекти ще разшири не само изследователското поле на учените от Института, но ще повиши и качеството на техните изследвания. Установяването на един редовен обмен на информация за изследователските дейности между отделните научни центрове ще позволи да се следи състоянието на всички важни изследвания, касаещи и тематиката, с която се занимават учените от Института. Във връзка с развитието на глобалните изследвания контактите с чуждестранните институти и университети са от огромно значение и за професионалното израстване на младите специалисти в Института.

Въпреки трудните условия, свързани със световната пандемия от Ковид-19 Институтът продължи да доразвива сътрудничеството с академичните центрове от Унгария, Румъния, Словакия, Чехия, Русия, в което има дълга традиция. Последните години се установиха ползотворни научни контакти с Китай, Полша, Турция. Особено активна съвместна научна дейност се осъществи с историческата общност от Република

Украйна. През 2018 г. бе създадена и българо-украинска историческа комисия, като основната част от българските представители в нея се сформира от учени от Института.

Като директор ще положа всички усилия да продължа вече съществуващото международно сътрудничество и да установя контакти с нови научни институции с цел подготвяне на съвместни международни проекти. Ще съдействам за изпращането на младите учени от института за осъществяване на специализации в чужбина, които биха им позволили да разширят кръга на техните научни познания. Вярвам, че тези усилия ще допринесат да се изпълни основната препоръка към Института, направена от външния одит през 2009 г., а именно той да стане международно по-разпознаваем.

Развитие на издателската дейност на Института

Много важен елемент от дейността на Института е издаването на двете му научни списания, които се ползват със заслужено реноме в цялата историческа колегия в страната, а също и в българистичните кръгове в чужбина. „Bulgarian historical review” е едно от малкото исторически списание в България, което се реферира в Web of Science и SCOPUS. Качеството на публикуваните в него материали, както и редовното му излизане позволиха още миналата година списанието да влезе в Трети квартал на Web of Science и по този начин да постигне най-високо равнище на реферирание сред българските списания в тази научна област. През последните година се предприеха съществени действия за включването на сп. „Исторически преглед” в групата на реферираните издания в SCOPUS. В тази връзка беше наваксвано натрупалото се голямо изоставане в излизането на годишните броеве. И в двете списания разполагат със специализирани сайтове, които да представят профила и дейността им. В качеството ми на директор и на главен редактор на ВНР ще продължа да утвърждавам вътрешния и международния авторитет на списанията. Ще иницирам обсъждания в редколегиите за определяне на научно-изследователския профил на двете списания и за пълното им синхронизиране с изискванията на световните рефериращи системи. Ще оказвам всеотдайна подкрепа и за развитието на другите две списания, които се издават от учени от Института – „Историческо бъдеще” и „Genealogia/Родознание”.

Още с основаването на Института е установена традицията да се издават извори за българската история. Тази изключително полезна за развитието на историческата наука дейност ще продължи да се развива и в бъдеще. Почти всички проекти, по които работят сътрудниците от Института, включват и издаването на различни сборници с документи. Подготвени от висококвалифицирани специалисти, каквито са учените от

Института, сборниците представят ценен подбор от документи и са снабдени с богат и надежден научен апарат, коментари и показалци.

През последните няколко години много активно излиза и поредицата „Известия на Института за исторически изследвания”. Там се публикуват научни материали по определени теми, най-често отразяващи резултатите от осъществяването на даден международен или национален проект. Ако бъде преизбран за директор ще насоча усилията си да продължи и да се доразвие този аспект на издателската дейност на Института. Средствата за публикуването на документалните сборници и Известията ще се осигуряват основно от спечелени проекти, но при необходимост и от бюджета на Института.

Представяне на дейността на Института пред обществото

Една от важните задачи на ръководството на Института е да укрепва и утвърждава положителния образ на научното звено в българското общество. За тази цел е необходимо да се прилага в пълна степен приетата от Научния съвет още през 2018 г. Стратегия за публична комуникация на Институт за исторически изследвания. Главните цели, заложи в документа са да се представя важната дейност на Института по опазване на културноисторическото наследство и национална идентичност, ролята му за възпроизводство на висококвалифицирани специалисти в областта на историята и изготвянето на позиции по актуални за обществото проблеми. В тази връзка Институтът трябва да може да представи по един ясен и разбираем за обикновените хора начин в какво се състои същността на неговата работа и какви са ефектите за цялото общество. Трябва да се покаже, че в Института за исторически изследвания работят компетентни специалисти, които могат да дават решения на определени обществени проблеми и със своята дейност да допринасят за духовното издигане на българската нация.

За постигането на тези цели е необходимо да се предприемат редица конкретни действия, които да направят Института за исторически изследвания още по-видим в публичното пространство. На първо място трябва да се установят редовни контакти с представители на масмедията и периодично учени от Института да вземат отношение по различни проблеми, свързани с историята на България и региона. Трябва да се излезе от позицията да се чака журналистите да се сетят да ни поканят да говорим, най-често по повод годишнина от някое събитие, а вместо това Институтът сам да анонсира пред медиите готовността си да изрази научно мнение по даден обществен въпрос. В

качеството си на водещ научен и експертен център, Институтът е длъжен да излиза с аргументирани научни становища в областта на българската и световната история.

За популяризиране на дейността на Института сред обществото важна роля играят и комуникациите в социалните мрежи. Чрез Интернет-сайта и Фейсбук - страницата на Института трябва постоянно да се информира обществеността за научните прояви на учените, за осъществяването на определени инициативи, за отстояването на определени становища. В това отношение Институтът разполага с модерен сайт, който по лесен и удобен начин поднася максимална информация за дейността на Института пред широка аудитория. Постоянно се обновява информацията и в институтската Фейсбук-страница. Чрез тези средства научното звено се стреми да установява един неформален контакт с потребителите в социалните мрежи и да представи по разбираем начин заниманията на учените от Института. В изпълнението на тази задача ще бъдат привлечени активно да се включат младите членове на звеното.

Много големи възможности за разширяване на контактите с обществеността дава Ученическата школа към Академията. Трябва да се използва интереса сред част от учениците към историческите изследвания и съответно учени от Института да насърчават техните усилия в тази сфера. Освен че ще създава позитивни обществени нагласи и ще укрепва авторитета на Института, тази дейност ще подготвя от рано младежи, които в бъдеще биха се насочили към научно-изследователска работа.

Пандемията създаде много съществени пречки пред възможностите за организиране на различни публични лекции, които се провеждаха в годините преди нейното избухване, главно по линия на институтския семинар „Актуални проблеми на историческата наука“. Постепенно с адаптирането към новата обстановка е необходимо да се възстанови тази форма на научно общуване с по-широка аудитория. Научните дискусии и дебати по различни исторически теми могат да се развият и по линия на представянето на резултатите от изпълнението на научните проекти на Института. В това отношение може да се ползва примера на колегите, които са участници в националната програма Културноисторическо наледство, национална памет и обществено развитие (КИННПОР).

Голям потенциал за популяризирането дейността на Института имат и отношенията с Регионалните академични центрове и окръжните музеи. Известен факт е, че в провинцията има осезаемо по-положително отношение към Академията и че там Институтът, особено в последно време, се ползва със сериозен авторитет. Това положение е изградено вследствие на дългогодишните контакти на Института с

регионалните исторически музеи, в организирането на множество конференции и реализацията на съвместни проекти по написване на регионални исторически изследвания. Тези силни позиции трябва да бъдат съхранени и доразвити в бъдеще, като учените от Института продължат да се включват активно в организирането и провеждането на различни научни инициативи из страната.

Като си давам сметка за значимостта от публичното представяне на дейността на Института, ако бъда преизбран за директор се ангажирам да изградя още по-активни контакти с различни културни институции на централно и местно ниво.

Кариерно израстване на научния състав на Института

От съществено значение за успешното функциониране на Института и за осигуряване на трайни перспективи в неговата работа е професионалното израстване на научния състав и привличане на по-голям брой млади учени.

Приетата стратегия за развитието на Института достатъчно ясно очертава новите и значими изследователските полета и теми, по които учените от звеното да изготвят своите научни трудове, защитими като докторати и хабилитационни трудове при спазване на традиционните високи критерии на обсъжданията в Института.

Както и през изминалия мандат и в бъдеще ако бъда преизбран за директор ще съдействам всеки колега, който е подготвил изследване, отговарящо на изискванията и получил одобрението на своята секция и Научния съвет без забавяне да започне процедура за придобиване на нова научна степен или академична длъжност.

Особено важен елемент в развитието на Института е подновяването на научния състав. За привличането на млади специалисти усилията ще се насочат към определянето на значими и перспективни теми още при обявяването на докторантските конкурси. Както и досега под компетентното ръководство на учените от Института ще се осъществява сериозна научна и образователна подготовка на докторантите с цел извеждането им до успешна защита. Броят на подготвяните докторанти ще бъде пряко свързан с научните потребности на всяка секция. По този начин ще се създаде възможност всеки отлично представил се докторант да бъде назначен като асистент в Института с перспективата да може да продължи своето научно развитие в системата на БАН. Подобна политика от една страна ще даде определена сигурност на докторантите за тяхната бъдеща кариера, а от друга, ще позволи на Института да използва пълноценно собствени подготвени кадри.

Ръководството ще подкрепя всяка възможност за осъществяване на докторантски и постдокторантски специализация по различни проекти и образователно-научни програми. Специализациите ще допринесат както за повишаване на научната квалификация на младия състав на Института, така и за установяване на трайни контакти с чуждестранни учени, които в бъдеще да се използват за разработване на съвместни изследвания. Ръководството ще полага усилия за активно ангажиране на младите учени с реализацията на различни научни проекти и инициативи. Специализациите към Института ще дадат възможност на някои външни кадри с докторска степен да се запознаят с работата в нашето научно звено, а от своя страна пък колегите да се убедят в качествата на специализантите и при наличието на взаимно желание те да бъдат назначавани на работа в Института.

Въпреки все още нерешените проблеми с заплащането на младите учени през последните години се забелязва заявен интерес от много доктори, които проявиха желание да станат част от състава на Института. Мисля, че това може да се определи като израз на доброто име, с което се ползва Института сред историческата общност и това че той се възприема като отлично място за осъществяване на професионалните планове на младите учени.

Управление на финансите

Известно е, че през последните 2-3 години се увеличи бюджетното финансиране на Института, а така също постъпиха и допълнителни средства по различни проекти. Макар това да подобри финансовото положение, трябва да се отбележи, че все още то не отговаря на нуждите за успешното развитие на Института и е далеч от определените в Европейския съюз норми. Все пак може да се очаква, че ще продължи благоприятната тенденция за увеличаване на средствата, но при всички случаи необходимостта от допълнително финансиране по линията на проектите ще се запази. Проектите по поръчка на различни Министерства, както и тези, спечелени в конкурсите на Фонд „Научни изследвания“ са една много добра възможност за укрепване на финансите на Института. Друга възможност за набиране на допълнителни средства са активните контакти с различни общини в страната, чрез разработването на регионални изследвания с участието на учени от Института. Тази практика съществува доста отдавна и през последните години също беше използвана. В тази връзка ръководството винаги е подкрепяло тези инициативи и се надявам в бъдеще да продължи да го прави.

През изминалия мандат бяха направени някои подобрения на работната среда. Извършиха се ремонти, сложи се нова дограма, подмени се мебелировката. Все още обаче има доста какво да се желае, за да се превърне Института в напълно привлекателно работно място. Като се разчита на разбиране от страна на Академията и на Министерство на образованието и науката ще продължат усилията да се привличат средства и по това перо.

В заключение отново искам да подчертая, че основните усилия на ръководството през следващите няколко години ще трябва да се насочат предимно към утвърждаването на Института в национален план като водещ научен и експертен център в областта на историята, а в международен аспект да стане разпознаваем сред европейската и световната историческа общност.